

Гісторыя вёскі Задворанцы

Вёска Задворанцы вядома з 1-й паловы XIX стагоддзя. Назва яе пайшла ад таго, што жыхары пасяляліся за дваром пана, маёнтак якога быў у Вялікай Свянціцы.

У 1845 годзе вёска адносілася да маёнтка Вялікая Свянціца Ваўкавыскага павета Гродзенскай губерні. Гэта было ўладанне памешчыка Ігната Францавіча Калупайлы, налічвала 9 двароў, у якіх пражывала 95 жыхароў.

У 1870 годзе Задворанцы былі ў складзе Мала-Свянціцкага сельскага таварыства Талачманскай воласці Ваўкавыскага павета. Тут пражывала 44 жыхары.

У 1890 годзе вясцоўцы валодалі 100,5 дзесяцінамі зямлі. Жыхар вёскі Павел Балеяка меў асобна недалёка ад вёскі 16,5 дзесяцін зямлі. Побач з Задворанцамі знаходзіўся аднайменны фальварак з сядзібай, уладанне належыла Юліі Калупайла і мела 750,75 дзесяцін зямлі. У сядзібе Задворанцы быў 1 двор з 4-мя жыхарамі.

Паводле перапісу 1897 года ў вёсцы было 26 двароў, у якіх пражывала 177 жыхароў, вёска адносілася да Талачманскай воласці.

У 1905 годзе ў Задворанцах – 152 жыхары.

У 1914 годзе колькасць жыхароў зменшылася і складала 127 чалавек.

Восенню 1915 года Задворанцы акупіраваны германскімі войскамі.

З 1 студзеня 1919 года вёска знаходзіцца ў складзе Беларускай ССР, з лютага 1919 года – у складзе Літоўска-Беларускай ССР.

З красавіка 1919 года Задворанцы акупіраваны польскімі войскамі.

У пачатку сакавіка 1920 года польскія войскі Пілсудскага пачалі наступленне на Савецкую дзяржаву і акупіравалі шэраг тэрыторый, у тым ліку і Задворанцы.

У ліпені 1920 года Чырвоная армія, пасля часовых няўдач вясной, разгарнула наступленне Заходняга фронту супраць палякаў. У хуткім часе Задворанцы былі вызвалены ад акупантаў. Насельніцтва ўрачыста сустракала чырвонаармейцаў. Наступіла мірнае жыццё. 15 жніўня 1920 года ўтвораны Талачманскі валасны рэвалюцыйны камітэт з цэнтрам у Свянціцы. Сюды адносіцца і вёска Задворанцы.

Але мірнае жыццё было кароткім. Чырвоная армія, дайшоўшы да Варшавы, знясіленая шматкіламетровым маршам і вялікімі стратамі, была затрымана і вымушана адступіць.

Зноў фронт з жорсткімі баямі прайшоў праз тэрыторыю нашага краю і ў верасні 1920 года тэрыторыя была занята польскімі войскамі.

Пасля заключэння паміж Савецкай Расіяй і Польшчай Рыжскага мірнага дагавору (18 сакавіка 1921 года) Заходняя Беларусь аднесена да Польшчы. Вёска Задворанцы ўвайшла ў Свянціцкую гміну Ваўкавыскага павету Беластоцкага ваяводства Польшчы. Для насельніцтва існавала шмат розных падаткаў і збораў. Яно пакутавала ад штрафаў, якія самавольна накладаліся памешчыкам ці паліцэйскім.

Згодна статыстычных дадзеных 1921 года ў Задворанцах было 28 двароў, у якіх пражываў 161 жыхар.

У наваколлі дзейнічаў гурток Міжнароднай арганізацыі дапамогі барацьбітам рэвалюцыі (МОПР), арганізатарам і кіраўніком якога быў Уладзімір Мікалаевіч Дудкін. Актыўным членам арганізацыі быў Сцяпан Захаравіч Ліс.

З успамінаў С.З.Ліса: “Гурток МОПРа ў нашай вёсцы актыўна дзейнічаў, дзякуючы яго арганізатару і кіраўніку Уладзіміру Мікалаевічу Дудкіну. Гурткоўцы агітавалі насельніцтва ўносіць добраахвотныя ахвяраванні ў фонд дапамогі рэвалюцыянерам, змагарам за народнае шчасце. Акрамя гэтага, мы распаўсюджвалі палітычную літаратуру, вывешвалі на рэвалюцыйныя святы чырвоныя сцягі, праводзілі мітынгі. Нас, гурткоўцаў, на кожным кроку падпільноўвала небяспека быць схопленымі і арыштаванымі польскімі паліцыянтамі. Цераз сувязных у бліжэйшыя населеныя пункты мы перадавалі сваім таварышам звесткі аб месцы і часе правядзення сходаў. Часта на гэтыя сходы мы запрашалі болей вопытных і граматных МОПРаўцаў з гарадоў, якія выступалі з дакладамі, інфармацыямі. Сходы праводзіліся ў розных месцах, часам у лесе, што акружаў вёску, прыкладна раз у месяц, а ў выпадку арыштаў – раз у 2 – 3 месяцы. На сходах вялася размова аб міжнародным становішчы, задачах гурткоўцаў на прадстаячы перыяд; аб зборы сродкаў у фонд дапамогі змагарам за рэвалюцыйную справу, за тое, каб добра, шчасліва і свабодна жылося ўсім працоўным.

Актыўнымі МОПРаўцамі былі Канстанцін і Мікалай Карневічы, Іван Кацяк з Задворанцаў, Фёдар Радзівонік з Навасёлак, Аляксандр Шавель з Геруцева, Мікалай Харко з Крывуліч, Сцяпан Радзівонік з Вялікага Сяла, Мікалай Курза, Мікалай Шлык, Уладзімір Гаўрылік з Сідарак. Зборам грашовых сродкаў даручылі займацца мне. Стараўся як мага лепш выконваць гэту важную і адказную справу. Мая дзейнасць і сустрэчы з людзьмі не засталіся па-за ўвагай паліцыі. У 1938 г. па даносу правакатара мяне арыштавалі і даставілі ў паліцэйскі пастарунак мястэчка Ізабелін (цяпер Ваўкавыскі раён). Але з-за адсутнасці важкіх доказаў мяне вызвалілі. На волі прабыў я нядоўга. У красавіку 1939 г. мяне ў другі раз арыштавалі. Паліцыянты, старанна правёўшы вобыск, зноў даставілі мяне ў Ізабелін. Допыты працягваліся некалькі дзён. Колькасць арыштаваных павялічвалася. Затым была Беластоцкая турма, дзе мне давялося прабыць тры дні. Пасля нас, вязняў, звязалі па чатыры чалавекі і адправілі ў Бяроза-Картузскі канцлагер, месца зняволення палітвязняў (створаны 17.6.1934 г. у мястэчку Бяроза-Картузская Палескага ваяводства). Людзей знявольвалі без следства і суда, на падставе прапаноў мясцовай адміністрацыі, часта на неабмежаваны тэрмін. Канцлагер вызначаўся жорсткім рэжымам. Сістэмай здэкаў і бессэнсоўнай

муштры адміністрацыя імкнулася зламаць волю вязняў. Канцлагер ліквідаваны ў верасні 1939 г., пасля вызвалення Заходняй Беларусі Чырвонай арміяй.

Камера, куды мяне змясцілі, была на трэцім паверсе. Спалі на драўляных нарах. Кожную раніцу ў 6 гадзін праходзіла пераклічка па нумарах, нашытых на адзенні. Неабходна было выразна, без прамаруджвання, назваць свой нумар. А калі хто збіваўся ці не падабаўся паліцэйскаму, няўдачніка прымушалі прабягаць паміж нарамі, з абодвух бакоў якіх стаялі наглядчыкі з дубінамі і білі вязняў да тых пор, пакуль яны не падалі, знясіленыя, а то і непрытомныя. Не было таго дня, каб кожны вязень не атрымаў больш дзесятка ўдараў дубінкай. Толькі ў ноч з 18 на 19 верасня 1939 г., каля 24 гадзін, настаў час вызвалення. Адбылося гэта так. Ноччу ў калідоры не стала чуваць крокаў ахоўнікаў. Даносіліся толькі гукі самалётаў і разрывы бомб. Мы ўжо ведалі, што 17 верасня Чырвоная армія выступіла на абарону насельніцтва Заходняй Беларусі, і здагадаліся, што самалёты савецкія. У двары раздаліся крыкі: “Таварышы, бяжыце!” З горада ў канцлагер уварваліся ўзброеныя рабочыя і пачалі адкрываць камеры. Гэта лёгка ўдалося: ахова ў спешцы пакінула ключы. Так я аказаўся на свабодзе пасля пяцімесячнага зняволення, здзекаў, пабояў, сляды ад якіх засталіся на маім целе на ўсё жыццё”.

17 верасня 1939 года Заходняя Беларусь была далучана да Беларускай ССР. У гісторыі вёскі пачаўся новы перыяд.

З лістапада 1939 года вёска Задворанцы – у складзе БССР, з 4 снежня 1939 года яна адносіцца да Беластоцкай вобласці, з 15 студзеня 1940 года – у складзе Свіслацкага раёна.

З 12 кастрычніка 1940 года Задворанцы адносяцца да Велікасельскага сельскага савета, у вёсцы налічвалася 44 двары, у якіх пражывала 224 жыхары. У Задворанцах арганізаваны калгас імя РСЧА, старшынёй якога абраны М.Міхальчык.

Мірнае жыццё грамадзян парушыла Вялікая Айчынная вайна. У канцы чэрвеня 1941 года Задворанцы былі акупіраваны нямецка-фашысцкімі войскамі.

Вайскоўцы адступаючай Чырвонай арміі разрозненымі групамі прабіраліся на ўсход, каб далучыцца да савецкіх войск. Апынуўшыся ў акружэнні з першых дзён вайны, старшыня-пагранічнік Аляксей Дышлівы і чырвонаармеец Віктар Піджакоў спрабавалі прабрацца да сваіх, але нялёгка было здзейсніць гэты намер. Усюды былі фашысты, і салдаты вырашылі спыніцца ў лесе Грабоўка. Каб здабыць харчаванне, вайскоўцы прыйшлі ў вёску Задворанцы, дзе ўпершыню пазнаёміліся з яе жыхарамі.

У хуткім часе, у асноўным з адступаўшых ад лініі фронту савецкіх салдат, непадалёку ад Задворанцаў быў створаны партызанскі атрад, які размясціўся ў навакольных лясах і вёў барацьбу з акупантамі. Ён налічваў каля 30 – 35 чалавек. Аляксей Дышлівы і Віктар Піджакоў сталі партызанамі гэтага атрада.

З фондаў Беларускага дзяржаўнага музея Вялікай Айчыннай вайны:

“Характарыстыка на камандзіра 3-й роты атрада імя Кірава, брыгады імя Панамарэнкі Брэсцкага аб’яднання тав. Дышлівага Аляксея Андрыянавіча.

Тав. Дышлівы Аляксей Андрыянавіч 1919 года, паходзіць з грамадзян вёскі Надтачаеўка Шпалянскага раёна Кіеўскай вобласці УССР. Жыў і выхоўваўся ў сям’і селяніна-калгасніка.

У партызаны прыбыў 29 чэрвеня 1941 года, у атрад імя Кірава – з групай у жніўні 1942 года. Дышлівы ўдзельнічаў у падрыве адзінаццаці варожых эшалонаў, у тым ліку ў сямі быў кіраўніком дыверсійнай групы... удзельнік падрыва трох чыгуначных і двух шашэйных мастоў... кіраваў групай па знішчэнні варожай сувязі (6 кіламетраў на шашы Масква – Брэст), быў у адкрытых баях...

Тав. Дышлівы службыў прыкладам у баявых аперацыях. За баявыя заслугі ўзнагароджаны ганаровай граматай ЦК УЛКСМ, медалём “Партызану Айчыннай вайны” 1 ступені. Шэсць разоў паранены”.

З першых дзён акупацыі гітлераўцы часта наведваліся ў вёску, лютавалі, пагражалі, рабавалі насельніцтва. Не маглі з гэтым змірыцца вольналюбівыя задворанскія хлопцы і дзяўчаты. Яны ўзняліся на барацьбу з фашысцкімі захопнікамі.

У пачатку 1942 года ў Задворанцах была створана антыфашысцкая група, якую ўзначаліў адзін са старэйшых актывістаў вёскі Васіль Антонавіч Усевіч, член Камуністычнай партыі Заходняй Беларусі. Ён, не разважаючы, не вагаючыся, становіцца ў рады абаронцаў Айчыны. Калі фашысты загадалі выбраць з ліку сялян солтыса (сельскага старасту), вясцоўцы назвалі прозвішча Усевіча, як адданага Савецкай уладзе чалавека. Ведалі, што Васіль Антонавіч здолее іх абараніць ад ворага.

У арганізацыю ўвайшла ў асноўным моладзь: сын В.А.Усевіча – Уладзімір, Мікалай, Аркадзь, Васіль,

Сям'я Васіля Антонавіча Ніна Шопікі, Уладзімір, Вольга, Анастасія Атокі, Усевіча Канстанцін Піліпавіч Атока. Усяго 10 чалавек.

Аб'яднаўшыся, яны пачалі помсціць фашыстам. На першым этапе барацьбы група збірала зброю і хавала яе ў надзейных месцах, знішчала тэлефонную сувязь.

У хуткім часе на базе антыфашысцкай групы ў Задворанцах ствараецца падпольная камсамольская арганізацыя. Сакратаром яе быў абраны 18-гадовы Уладзімір Усевіч.

У сярэдзіне 1942 года падпольнай камсамольскай арганізацыі ўдалося наладзіць сувязь з партызанамі. Падпольшчыкі перадавалі народным месціўцам зброю, харчы, хадзілі з партызанамі на баявыя заданні, былі праваднікамі, удзельнічалі ў “рэйкавай вайне”, узрывалі чыгунку і масты.

У кастрычніку 1943 года ў доме Канстанціна Піліпавіча Атокі адбыўся камсамольскі сход. Ва ўрачыстых абставінах у члены УЛКСМ былі прыняты Уладзімір і Анастасія Атокі, Аркадзь Шопік. Кожны з уступаўшых разумеў, якой небяспецы

Уладзімір Усевіч

падваргае сябе і сваіх родных. Але нянавісьць да фашыстаў была мацнейшай за смерць, і кожны з іх прысягнуў змагацца да поўнай перамогі над ворагам.

З успамінаў Я.Баркунова: “Цёмнай восеньскай ноччу 1943 года невялікая група партызан і камсамольцаў выйшла на баявое заданне. Сярод іх былі Мікалай Шопік, Уладзімір Усевіч, Павел Басаў. Патрэбна было непадалёку ад станцыі Андрэвічы ўзарваць варожы эшалон. Нягледзечы на ахову, пад рэльсы залажылі міну. Страшэнны выбух ускалыхнуў паветра. Пад адхон паляцелі платформы з варожай тэхнікай. Гітлераўцы адкрылі ўраганны агонь па адыходзячых партызанам, якія прынялі бой.

Ім, васьмі чалавекам, прыйшлося змагацца супраць некалькіх дзесяткаў азварэлых фашыстаў. Адзін партызан загінуў. Сябры вынеслі з-пад агню цела сябра і пахавалі яго ля дарогі паміж Задворанцамі і Сідаркамі”.

Фашысты адчувалі, што з імі вядзе барацьбу падпольная арганізацыя і вырашылі пакончыць з ёй.

У пачатку студзеня 1944 года быў арыштаваны адзін з членаў арганізацыі. Два тыдні прасядзеў ён у гестапаўскіх засценках. Не вытрымаўшы катаванняў і пытак, хлопец прызнаўся. Зраднік назваў імёны падпольшчыкаў і паказаў, дзе жывуць члены арганізацыі.

Студзеньскай раніцай, калі ўся вёска яшчэ спала, гестапаўцы акружылі яе. Падпольшчыкаў арыштавалі, пасадзілі ў хлеў і выводзілі па адным на допыт. Ля ног начальніка гестапа Абуховіча ляжала вялікая аўчарка. У руках кат трымаў гумовую плётку з металічным наканечнікам. Гэтай плёткай гестапавец суправаджаў допыт. Іх доўга білі, мучылі, здзекваліся, а потым вывелі ў двор. Марыю Сцяпанаўну Атоку фашыст доўга дапытваўся, дзе яе дачка Анастасія, а яна адказвала: “Не ведаю”. У той жудасны дзень фашысты расстралялі шэсць чалавек: Мікалая і Васіля Шопікаў, іх матулю – Антаніну Іванаўну, Андрэя Сцяпанавіча Шопіка – бацьку Аркадзія Шопіка, Марыю Сцяпанаўну Атоку і яе сына Уладзіміра. Аркадзія Шопіка і Канстанціна Філіпавіча Атоку фашысты забралі з сабой і адправілі ў канцлагер, дзе яны загінулі.

Уцяклі тады ад згубы Ніна Шопік, сястра Анастасіі Атокі Вольга, Васіль Антонавіч і Уладзімір Усевічы. Яны пайшлі ў партызаны, каб помсціць ворагу за сваіх родных. Анастасію Атоку фашысты тады так і не знайшлі, і праз некалькі дзён яны зноў наведзіліся ў вёску. Дзяўчына здалёк убачыла санныя запрэжкі і здагадалася, што гэта па яе. Не вагаючыся ні хвіліны, яна пакінула хату і пабегла ў лес.

*Анастасія
Атока*

*Уладзімір
Атока*

*Мікалай
Шопік*

*Ніна
Шопік*

*Анастасія
Канстанцінаўна
Атока*

З успамінаў Анастасіі Атокі: “Цяжка гаварыць пра тую падзею, але такое не забываецца. У той ранак, калі была расстраляна маці, да мяне прыбег Шура Карневіч і папярэдзіў, што з боку Сідарак едзе калона немцаў. “Бяжым, бо ўжо не пакінуць дома і цябе”, – сказаў ён. І мы ўцяклі ў хмызняк за ракой, там засталіся. Адтуль я і пачула стрэлы на нашым падворку. Сэрца зайшлося, бо адразу падумала, што здарылася нешта з маці. Так яно і было. Фашысты патрабавалі, каб маці сказала, дзе дачка. Але тая гаварыла адно: “Не ведаю”. Тады гітлераўцы вывелі маці на падворак і расстралялі. А яшчэ забаранілі хаваць на могілках, а загадалі закапаць тут жа, у агародзе. Толькі пасля вайны астанкі людзей, расстраляных у Задворанцах, былі перанесены на магілкі ў в.Свянціца.

Мяне сувязныя пераправілі ў партызанскі атрад. У тую ж ноч Валодзя Усевіч завёў мяне ў Кабызі да знаёмых, а потым за мной прыехалі на кані і забралі ў атрад, які размяшчаўся ў глухіх лясах недзе ў раёне Пружан.

Я на баявыя заданні не хадзіла, казалі, што занадта маладая. Але лёгка не жылося, бо паставілі адразу да катлоў, а атрад быў вялікі, гатавалі ежу толькі ўначы, каб немцы не заўважылі дым. А колькі ў тым лесе партызанскіх магіл засталася!

Пасля вайны мне давалося замяніць маці сваім малодшым братам і сястры. У вайну дзеці (малодшаму было толькі шэсць гадоў) жылі ў сваякоў, а пасля вайны я сабрала ўсіх у роднай хаце”.

У 1944 годзе за ўдзел ў антыфашысцкім руху з Задворанцаў у канцлагер фашысты адправілі 5 чалавек: Аркадзія Шопіка, Канстанціна Філіпавіча Атоку, Іосіфа Юльянавіча Атоку, Мікалая Міхайлавіча Куцько, Канстанціна Васільевіча Ляпешку.

Уладзімір Усевіч пасля вызвалення Свіслаччыны пайшоў на фронт і загінуў пры штурме Берліна, усяго некалькі дзён не дажыўшы да Перамогі.

За час дзеяння задворанскай падпольнай арганізацыі было ўзарвана тры масты, перададзена партызанам 11 вінтовак, 2500 патронаў, 36 гранат, 55 снарадаў, 35 кг узрыўчаткі, распаўсюджана больш за 3 тысячы лістовак і падпольных газет.

Справаздача сакратара Свіслацкага падпольнага РК ЛКСМБ аб рабоце падпольнай камсамольскай арганізацыі вёскі Задворанцы:

4 сакавіка 1944 г.

Свіслацкі РК ЛКСМБ паведамляе:

Камсамольская арганізацыя створана летам 1942 года. Па складу на 1 лютага 1944 года ў арганізацыю ўваходзіла 6 камсамольцаў

Камсамольская арганізацыя правяла наступную работу:

1. Удзельнічала ў падрыве чыгункі і ў спуску варожых эшалонаў з 19 партызанскімі групамі – 19 разоў.

2. Знішчыла тэлефонна-тэлеграфную сувязь сіламі самой камсамольскай арганізацыі – 5 км.

3. З удзелама партызанскай групы знішчыла на шашы мост даўжынёю 20 – 25 метраў.

4. Аказала дапамогу ў гаспадарчых аперацыях, якія праводзілі партызанскія групы.

5. Распаўсюджвала літаратуру – газеты і лістоўкі.

6. Выконвала заданні Ваўкавыскага антыфашысцкага камітэта па сувязі з партызанскімі групамі і іншымі антыфашысцкімі камітэтамі.

Сакратар Свіслацкага падпольнага РК ЛКСМБ Сарока

15 ліпеня 1944 года савецкія войскі ступілі на свіслацкую зямлю. Пачалося вызваленне раёна ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

Вёску Задворанцы вызвалялі воіны 217-ай Унечскай ордэнаў Леніна, Чырвонага Сцяга, Суворова II ступені стралковай дывізіі (камандзір палкоўнік Мікалай Паўлавіч Масонаў).

15 ліпеня 1944 года вёска была вызвалена ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, пачало наладжвацца мірнае жыццё.

Памяць аб гераічным подзвігу задворанскіх народных месціўцаў захоўваецца ў сэрцах аднавяскоўцаў. Загінуўшым падпольшчыкам у пачатку вёскі на ўскрайку лесу ўстаноўлены Памятны знак, як даніна памяці землякам, што загінулі дзеля таго, каб споўніліся мары іх дзяцей і ўнукаў.

Памятны знак загінуўшым падпольшчыкам, жыхарам вёскі Задворанцы

Дакументы сведчаць.

Адміністрацыйна-тэрытарыяльны падзел Свіслацкага раёна на 1 студзеня 1947 г.

Уваходзілі наступныя сельсаветы:

Цэнтр сельсаветаў

...Велікасельскі

в. Вялікае Сяло

Вёска Задворанцы ўваходзіць у склад Велікасельскага сельсавета.

У 1948 – 1950 гг. была праведзена калектывізацыя сельскай гаспадаркі.

У 1949 годзе арганізаваны калгас імя Будзёнага з цэнтрам у в. Задворанцы.

У 1951 годзе пачалося паэтапнае ўзбуйненне калгасаў і колькасць іх зменшылася. У 1952 годзе калгас імя Будзёнага ўвайшоў у склад калгаса імя 70-годдзя І.В. Сталіна з цэнтрам у Вялікім Сяле.

У 1959 годзе ў Задворанцах пражывала 175 жыхароў.

З 12 кастрычніка 1960 года вёска знаходзіцца ў Палонкаўскім, а з 2 снежня 1961 года – у Вердаміцкім сельскіх саветах.

У 1964 годзе калгас імя 70-годдзя І.В. Сталіна аб'яднаны з калгасам імя Вышынскага. Ён стаў называцца саўгас “Велікасельскі”, у які ўвайшла вёска Задворанцы.

У 1970 годзе ў Задворанцах пражывае 150 жыхароў.

З 2001 года вёска ў складзе ўнітарнага сельскагаспадарчага прадпрыемства “Саўгас “Велікасельскі”.

У 2003 годзе ў Задворанцах было 18 гаспадарак, пражывала 24 жыхары.

У 2015 годзе ў вёсцы было 6 двароў, у якіх пражывала 7 чалавек, у 2020 годзе – 5 двароў з колькасцю насельніцтва 6 чалавек.

На 1 студзеня 2022 года ў вёсцы Задворанцы налічваецца 4 гаспадаркі, пражывае 5 чалавек.

